

видах шахрайства у банківській сфері, зокрема сфері кредитування (ст. ст. 205, 218, 219 КК України); 3) що охоплюють випадки шахрайства у банківській сфері та шахрайські дії, що не підпадають під спеціалізовані склади злочинів у даній області (ст. 190, 364 КК України).

Такий стратегічний підхід, на наш погляд, обумовлений тим, що кримінальна ураженість сфери банківського кредитування найбільш тісно, як показують події останніх місяців, пов'язана з різними видами шахрайських дій. Вони займають домінуюче місце серед різного роду злочинних діянь, здійснюваних у цій сфері. Тому, незважаючи на наявність у ній інших злочинних посягань, для докорінної зміни ситуації стратегічну увагу слід зосередити на кримінально-правовій регламентації існуючих заборон та їх удосконаленні, і реалізації вказаних кримінально-правових норм слідчими апаратами. Крім того, не можна забувати й про чітке дотримання механізму притягнення особи до кримінальної відповідальності та забезпечення повноти й об'єктивності в проведеному розслідуванні, доведенні вини (чи навпаки, невинності) всіх підозрюваних.

Список використаних джерел:

1. Усоскин В.М. Современный коммерческий банк. Управление и операции. – М. : ИПЦ «Базар-ферро», 1994. – 320 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/207824/>
2. Олейник О. Основы банковского права : Курс лекций. – М. : Юрист, 1997. – 424 с.
3. Цивільний кодекс України : Коментар / За заг. ред. Є.О. Харитоновна, О.М. Калітенко. – Одеса: Юридична література, 2003. – 1080 с.
4. Василенко Э.Н., Маршавина Л.Я. Механизм регулирования деятельности коммерческих банков России на макро- и микроуровне. – М. : Экономика, 1999. – 271 с.

ВИНОГРАДОВА С. О.,

здобувач кафедри
адміністративного і кримінального
права юридичного факультету
(Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара)

УДК 343.98

КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНСТИТУТУ ПРОБАЦІЇ ЯК ГУМАНІЗАЦІЙНА СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню кримінологічних аспектів інституту пробації як гуманізаційної складової загальнодержавної політики України. Автором проаналізовані наявні в юридичній літературі точки зору щодо цього питання, запропонована концепція запровадження пробації в Україні.

Ключові слова: загальнодержавна політика, кримінологія, пробація, виконання покарань.

Статья посвящена исследованию криминологических аспектов института пробации как гуманизационной составляющей общегосударственной политики Украины. Автором проанализированы научные взгляды отечественных и зарубежных ученых в юридической литературе и предложена концепция внедрения пробации в Украине.

Ключевые слова: общегосударственная политика, криминология, пробация, исполнение наказаний.

This article is devoted to the study of criminological aspects of the institution of probation as humanize constituent part of the national politics of Ukraine. The author have analyzed the existing legal literature point of view on this issue and the concept of its implementation in Ukraine.

Key words: *national politics, criminology, probation, corrections.*

Постановка проблеми. У зарубіжному праві існують кримінально-правові інститути, які дозволяють реально не застосовувати передбачене за скоєний злочин покарання, а за наявності умов замінювати його заходами кримінально-правового характеру. До таких інститутів можна віднести інститут пробації, інститути умовного засудження й умовного (безумовного) звільнення від покарання.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми свідчить, що вагомий внесок у дослідження питань впровадження пробації в Україні зроблено такими науковцями, як О.В. Беца, І.Г. Богатирьов, В.А. Бодира, В.В. Василевич, А.П. Гель, Т.А. Денисова, С.Ф. Денисов, О.М. Джужа, В.О. Корчинський, А.В. Кирилюк, В.О. Меркулова, А.Х. Степанюк, В.М. Трубников, Д.В. Ягунов, І.С. Яковець, М.М. Яцишин, К.А. Автухов та ін. У своїх працях вони започаткували розробку нової пенітенціарної доктрини нашої держави, піддали аналізу доктринальну модель пробації. Однак реформування кримінально-виконавчої системи в Україні та активний процес розбудови ще не вивели систему виконання покарань із кризового стану та не вирішили питання приведення у відповідність до європейських і світових стандартів пенітенціарної політики України. Зважаючи на це, метою цієї статті є розгляд кримінологічних аспектів інституту пробації в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інститут пробації на сьогодні існує в багатьох зарубіжних країнах, включаючи Англію, США і Францію.

Кримінологічна пробація – це умовне невиконання призначеного покарання або умовне не призначення покарання з розміщенням засудженого на певний термін під індивідуальний нагляд спеціальної посадової особи (агента, помічника, уповноваженого з пробації). Останній здійснює контроль за поведінкою піднаглядного, виконанням ним певних обов'язків і умов пробації та забезпечує проведення виправного курсу. Як правило, пробація передбачає дотримання таких умов: не скоєння нових злочинів і виконання обов'язків, спеціально визначених судом у вирокі. До них належать: пройти відповідний курс лікування, продовжити професійне навчання, утриматись від відвідування заборонених судом місць (казино тощо), не володіти вогнепальною зброєю, відшкодувати заподіяну шкоду, повідомляти суд про будь-яку зміну місця мешкання та роботи, з'являтися до суду за викликом агента з пробації та ін. У разі дотримання цих умов правовими наслідками пробації є повне звільнення від будь-якого покарання за скоєний злочин та відсутність судимості як певних правових обмежень, які є наслідком засудження за злочин.

В Англії інститут пробації з'явився ще у 1887 році у зв'язку з прийняттям Закону «Про випробування вперше засуджених». Наказ про пробацію може бути виданим тільки в тому разі, коли підсудний виявить готовність підкоритися цим вимогам. Суд повинен роз'яснити йому наслідки невиконання встановлених вироком вимог або скоєння нового злочину. У разі незгоди підсудного до нього можуть бути застосовані більш суворі заходи (включаючи тюремне ув'язнення). Через англійське право можлива заміна пробації умовним звільненням. Якщо суд вирішить, що в пробації відпала потреба, він може видати наказ про звільнення засудженого за умови не скоєння ним нового злочину до закінчення строку пробації. У разі скоєння нового злочину суд вправі призначити покарання і за новий, і за попередній злочин.

У США можливість призначення пробації передбачається законодавством федерації та всіх штатів в якості альтернативи позбавленню волі. Вперше інтенсивний нагляд як різновидність пробації з'явився і став застосовуватися на початку 1980-х років у штатах Нью-Джерсі і Джорджія. Пробація не застосовується до осіб, засуджених за злочини, які передбачають смертну кару, довічне ув'язнення чи тюремне ув'язнення на довготривалий строк. У деяких

штатах існують додаткові умови: відсутність судимості в минулому, відшкодування судових витрат, передбачене покарання не перевищує десяти років позбавлення волі [7].

Інститут пробації відомий і в кримінальному праві Швеції. Особливістю шведського варіанту пробації як самостійного заходу є те, що вона може узгоджуватися з цілою низкою кримінально-правових заходів: виплатою штрафу, виконанням безплатної суспільно-корисної роботи та ін.

Яскравим представником основного напрямку виправної концепції в науці був Г.О. Радов, який став основоположником так званого пенітенціарного напрямку у сфері виконання кримінальних покарань (концепція каяття). На цій підставі Г.О. Радов запропонував змінити вектор діяльності персоналу ДКВС, зорієтувавши його не на формально-юридичне виконання покарання, зміст якого полягає в утриманні засудженого протягом строку, встановленого вироком суду, в умовах певних правових обмежень, а ґрунтуючи цю діяльність на об'єктивному суспільному і державному інтересі в забезпеченні каяття злочинців як єдиної гарантії їхньої майбутньої безпечної поведінки. Досить близькою за змістом до ідеї каяття є концепція виховання засуджених, їх виправлення та ресоціалізації. Один з її прихильників, В.М. Синьов, був переконаний, що унікальність пенітенціарної справи потребує таких фахівців, у яких шляхом цілеспрямованого багаторічного навчання і виховання у вищій школі формувався би професійний менталітет та інші професійні якості особистості, що дозволяє ефективно вирішувати головне завдання системи – ресоціалізацію засуджених [2, с. 12].

Здобуття Україною у 1991 р. незалежності суттєво вплинуло на реформування пенітенціарної системи України та кримінально-правові заходи з питань виконання покарань, зокрема, до чинного кримінального законодавства було внесено низку змін та доповнень. Зокрема, були ліквідовані такі покарання, як заслання та вислання, смертна кара, введено інститут звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років та ін.

Європейські тюремні правила (1987 р.) є більш сучасною і глибокою інтерпретацією та деталізацією Мінімальних стандартних правил ООН стосовно поводження з ув'язненими. Вони передбачають можливість відмінності законодавства країн-членів Ради Європи від принципів, викладених у Правилах, з урахуванням національних особливостей.

Україна, крім своїх національних особливостей, має особливості, притаманні всім пострадянським державам. Це, перш за все, ставлення до організації виправного процесу засуджених, реалізацію якого було зорієтовано на колективні методи впливу щодо особи засудженого. У свою чергу, це обумовило специфіку розміщення засуджених у виправно-трудових установах у гуртожитках казармового типу, що, безумовно, збільшувало навантаження на працівників соціально-психологічної служби, які прийшли на заміну начальникам загонів, і стало головним фактором відставання комунально-побутових умов утримання засуджених від європейських норм та стандартів [1, с. 11].

На думку І.Г. Богатирьова, суспільству необхідно також усвідомити, що покарання, не пов'язані з позбавленням волі, теж є карою за вчинений злочин, не менш тяжкою та суворою для злочинця, ніж покарання у вигляді позбавлення волі. Сама форма покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, хоч і здається ліберальнішою, суттєво впливає на свідомість засудженого, показуючи, що держава надає йому шанс, залишаючись у суспільстві, змінитись на краще і не допускати правопорушень у майбутньому [12, с. 12].

Важливість та актуальність змін процесу виконання кримінальних покарань зумовлюється низкою чинників зовнішнього та внутрішнього характеру. Протягом усього часу свого існування система виконання кримінальних покарань України неодноразово піддавалась обґрунтованій критиці як з боку національних фахівців і правозахисників, так і з боку міжнародних експертів, а стан справ у цій системі визнавався кризовим та таким, що потребує невідкладних змін. З метою виправлення такого становища процес виконання-відбування кримінальних покарань в Україні піддавався численним спробам удосконалення, реформування, реорганізації, модернізації, розвитку, підвищення ефективності тощо.

В умовах сьогодення все більш важливу роль у процесі ресоціалізації засуджених відіграють неурядові громадські організації, які сприяють у проведенні культурно-масових заходів у місцях відбування покарань, надають консультативну та гуманітарну допомогу засудженим. Таким чином, досить гостро постає питання реформування та модернізації кримінально-виконавчої системи України, які спрямовані на докорінні зміни та розраховані на розширення практики застосування кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та створення в країні служби пробації. Впровадження пробації пов'язане не лише зі значними змінами в організації діяльності органів виконання покарань, а й з коригуванням діяльності великої кількості інститутів кримінального права.

Забезпечуючи виконання міжнародних зобов'язань, що виникли після вступу України до Ради Європи, та враховуючи вимоги Резолюції № 1466 (2005 р.) і Рекомендації № 1722 (2005 р.) Парламентської Асамблеї Ради Європи від 5 жовтня 2005 року, Президент України підписав Указ № 39/2006 «Про план заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи», в якому передбачено реформування пенітенціарної системи та здійснення подальшої гуманізації кримінального законодавства і системи виконання покарань [1, с. 13].

Аналіз наукової літератури свідчить, що питаннями впровадження пробації в Україні ґрунтовно займалася велика кількість науковців, зокрема О.В. Беца, Т.А. Денисова, І.Г. Богатирьов, О.М. Джу́жа, В.О. Корчинський, В.О. Меркулова, В.М. Трубников, Д.В. Ягунов та ін.

Уперше в нормативно-правових актах України термін «пробація» було використано в Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, затвердженій Указом Президента України від 24 травня 2011 р., де серед заходів, спрямованих на розвиток кримінальної юстиції стосовно неповнолітніх, передбачалось створення служби пробації для неповнолітніх [3].

До Парламенту направлялись проекти законів, які були присвячені пробації, зокрема, від народних депутатів О.Б. Фельдмана (2006 р.) та В.Д. Швеця (2008 р.)

Одним із показників курсу нашої держави на поглиблення процесу виконання кримінальних покарань з урахуванням міжнародних стандартів у цій сфері було рішення щодо реорганізації Державного департаменту України з питань виконання покарань у Державну пенітенціарну службу України, прийняте на підставі Указу Президента України від 10 грудня 2010 р. № 1085 [10]. Цей Указ не лише передбачає зміну назви та оптимізацію діяльності пенітенціарної системи, а й визначає основний напрям діяльності, який спрямований на відхід від каральної суті в'язниці; переорієнтацію організації соціальної роботи із засудженими на європейські стандарти на основі безумовного дотримання прав і свобод особистості; організацію корисності відбування покарання й ефективності підготовки засудженого до життя в суспільстві. 17 березня 2011 р. на базі Національної академії внутрішніх справ створено Інститут кримінально-виконавчої служби.

Важливим кроком у питанні впровадження міжнародних стандартів в організацію діяльності пенітенціарних установ стала Концепція державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, яка схвалена Указом Президента України від 8 листопада 2012 р. № 631 [11].

Значну роль у впровадженні прогресивних норм кримінально-процесуального законодавства відіграє, звичайно, введення в дію в листопаді 2012 р. нового Кримінального процесуального кодексу України, що значно вплинуло на зменшення наповненості слідчих ізоляторів. Проект Закону «Про службу пробації» [4], проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації кримінального законодавства та організаційно-правових передумов впровадження служби пробації)» № 1197, зареєстрованих 4 січня 2013 р. [5], та проект Закону «Про пробацію» від 18 січня 2013 р. № 1197-1 [6] стали ще одним кроком на шляху введення інституту пробації в Україні та спробою пристосувати норми інституту пробації до особливостей національного законодавства. У вказаних законопроектах передбачається створення механізмів роботи з особами, які притягуються до кримінальної відповідальності, для здійснення індивідуального контролю, що має забезпечити, в першу чергу, зниження рівня рецидивної злочинності. Нововведенням цих законопроектів

є інформація про можливість виправлення правопорушника без позбавлення волі, оцінку ризику повторного скоєння кримінального правопорушення, а також соціально-психологічну характеристику. Однією із функцій органів пробації має стати також здійснення нагляду та проведення з особами пробації соціально-виховної роботи. Важливим напрямом у системі пробації має стати сприяння засудженим особам, які відбувають покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі на певний строк, у вирішенні питань працевлаштування та побутового влаштування після звільнення.

Висновок. В умовах сьогодення стані пенітенціарної системи в Україні вкрай необхідним є суттєве поліпшення умов тримання засуджених осіб та осіб, взятих під варту, вдосконалення системи охорони здоров'я, підвищення рівня організації соціально-виховної та психологічної роботи, модернізація підприємств установ виконання покарань, ефективність діяльності та рівень професійної підготовки персоналу органів та установ виконання покарань. Безперечно, інститут пробації є доволі цікавим і перспективним для України, цілісна концепція його запровадження дозволить значно вдосконалити роботу як органів виконання покарання, так і кримінальної юстиції взагалі.

Введення пробації в Україні може стати одним із найбільш результативних кроків на шляху до євроінтеграції в цілому і гуманізації державної політики у сфері виконання покарань безпосередньо. Але введення цих новел вимагає виваженого підходу, для того щоб новий інститут пробації вніс суттєві зміни, а не дублював стару систему виконання покарань з випробуванням.

Список використаних джерел:

1. Богатирьов І. Г., Богатирьова О. І. Державна кримінально-виконавча служба України (Історія та сучасність). / І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова. – Д. : ПП «Ліра ЛТД», 2007. – С. 10–17.
2. Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія / І. С. Яковець. – Х.: Право, 2013. – С. 9–42.
3. Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні і Указ Президента України від 24.05.2011 р. №597/2011 // Верховна Рада:Офіц. веб-портал. – Режим доступу : rada.gov.ua/http://search.ligazakon.ua/doc2.nsf/U597_11.html.
4. Проект Закону України «Про службу пробації» // Верховна Рада України:офіційний веб-портал. – Режим доступу : rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4=45301.
5. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації кримінального законодавства та організаційно-правових передумов впровадження служби пробації)» // Верховна Рада України, офіційний веб-портал. – Режим доступу: rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4=45299.
6. Проект Закону України «Про пробацію» // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. – Режим доступу : rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4=45499.
7. Уткин Э. А., Денисов А. Ф. Условное осуждение (пробация) и виды освобождения от наказания. Институт пробации освобождения от наказания в Англии и США. Интернет видання.-Режим доступу: www.pravo.vuzlib.su/book_z457_page_.
8. Указ Президента України «Про Концепцію реформування кримінальної юстиції України» №311/2008 від 08.04.2008 // Офіційний вісник Президента України. – 2008. – № 12. – ст. 486.
9. Указ Президента України «Про Концепцію реформування Державної кримінально-виконавчої служби України» № 401/2008 від 25.04.2008 // Офіційний вісник Президента України. – 2008. – № 18. – ст. 589.
10. Указ Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» № 1085/2010 від 09.12.2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 94. – ст. 3334.
11. Указ Президента України «Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України» № 631/2012 від 08.11.2012 // Офіційний вісник Президента України. – 2012. – № 31. – ст. 750.
12. Богатирьов І. Г. Теорія і практика виконання кримінально-виконавчою інспекцією покарань, не пов'язаних із позбавленням волі / І. Г. Богатирьов : монограф. – К. : Атіка, 2005. – 312 с.

